

Az uniós jurisztokrácia problematikája történelemfilozófiai és államelméleti kontextusban

I. A vizsgálati perspektíváról

Pokol Béla legújabb munkája, *Az európai jurisztokrácia, az Európai Unió jurisztokratikus szerkezetének kérdései*,² akárcsak korábbi műve, A jurisztokratikus állam, alapvető fontosságú problémákkal foglalkozik, miközben számos ponton vitára inspirál. A jurisztokratikus állam vonatkozásában – elismerve a mű vitathatatlan erényeit – korábban rámutattam azokra a terminológiai problémákra, amelyek – bár nem a szerző fogalomalkotásából adódnak, de – megterhelik a kérdéstről folytatandó diskurzust.³ E körben arról volt szó, hogy a jurisztokrácia elnevezés – a demokrácia és az arisztokrácia fogalmi előzményei és analógiája alapján – félrevezető módon sugallja, hogy a jogászok uralmát fedi, miközben mind Pokol művéből, mind a nemzetközi irodalomból egyértelmű, hogy a jogászság egy része csupán technikai közreműködője a globális uralmi rend tényleges hatalmat gyakorló rétegének akaratervényesítése során. Ettől persze nem válik érdektelenné a technikai-operatív szint működésének elemzése és leírása, csupán kérdőjeleket és hiányérzetet hagy maga után a pontos terminológia kimunkálásának elmaradása. Ezt a hiányérzetet a korábbi kötet kapcsán növelte az is, hogy a politikai és az akadémiai szféra összefonódására vonatkozó felettebb elgondolkodtató megállapításokat nem támasztották alá az intézményes és pénzügyi-gazdasági kapcsolatokra vonatkozó konkrét példák.⁴ Ezt a hiányt jelentős mértékben pótolja a jelen kötet VI. fejezete, amelynek címe az *EU-scholarship* kritikája.

Pokol újabb könyve a korábbi terminológia fenntartása mellett immár kifejezetten az *Európai Unió* vonatkozásában vizsgálja a jogászok és bíróságok kiemelt közreműködésével formálódó uralmi rend kérdéseit. A munka erénye a döntéshozatali mechanizmusok és az ezek mögötti hatalmi szerkezet részletes bemutatása és elemzése, olyan technikai finomságok és összefüggések feltárása, amelyek a hazai irodalomban eddig gyakorlatilag ismeretlenek voltak. A mű természetesen nem csupán a tudományos megismerés és megismertetés igényéből született, hiszen a kritikai megállapítások és megoldási javaslatok sokasága arról is tanúskodik, hogy a diagnózis felállításán túl a jobbítás, a lehetséges terápia felvázolásának szándéka is vezette a szerzőt.

Ezen a ponton azonban Pokol gyakorlatilag abból a perspektívából szemléli a kibontakozás esélyeit, amelyet az elemzés, a diagnózis elkészítésekor elfoglalt. Leírja azt az évtizedekig tartó, bonyolult folyamatot, amelynek során az uniós szervek, az EU Luxemburgi Bírósága illetve az Emberi Jogok Európai Bírósága kreatív jogértelmezéssel fokozatosan szűkítette a tagállamok cselekvési szabadságát. A *de lege ferenda* javaslatok ehhez az aprólékosan, lépésről lépésre, technikai trükkökkel haladó folyamathoz igazodnak. Az intézményi kritikára tehát Pokol intézményi szintű javaslatokat tesz, noha több helyen is elismeri, hogy az általa feltárt folyamatok alapvetően mondanak ellent nem csupán a demokrácia legelemibb szabályainak, de a jogállamiság olyan fontos elveinek is, mint a bírói függetlenség, vagy a tisztességes eljárás elvével összefüggő fegyveregyenlőség elve.

---

¹ Habilitált egyetemi docens, NKE, Államelméleti és Kormányzástani Intézet

² Pokol Béla: *Az európai jurisztokrácia, az Európai Unió jurisztokratikus szerkezetének kérdései*. Dialóg Campus, Budapest, 2019.

³Szmodis Jenő: Terminológiai problémák az ún. jurisztokratikus állam fogalma körül. *Jogelméleti Szemle* 2018. 1. szám 185-190.

⁴ E hiányérzetre hivatkozott tanulmányunkban ugyancsak utaltunk.

Kínálta volna magát azonban az a lehetőség is, hogy az aprólékos diagnózis felvázolása után a szerző egy magasabb, általánosabb nézőpontot érvényesítsen, és ebből a perspektívából tegye meg javaslatait a terápiára, a kedvezőtlen folyamatok korrekciója érdekében. Ezen a helyen magam két vizsgálati szempontból kívánom értékelni a Pokol által vázolt folyamatot. Egyfelől történelemfilozófiai, másfelől államelméleti szempontból.

II. Történelemfilozófiai megfontolások

Történelemfilozófiai oldalról a jelenlegi európai birodalomépítés önkéntelenül hívja elő emlékeink közül az Oswald Spengler által vizionált lehetséges jövőt. A nyugat alkonya I. kötetének III. táblázatában a német filozófus az ún. „Egyidejű politikai korszakok”-at mutatja be. A Nyugatot illetően a 2000-tól 2200-ig terjedő időszakra egy olyan fejlődést vár, ami álláspontja szerint megfeleltethető Egyiptom Kr. e 1580-tól 1350-ig terjedő időszakával, a XVIII. dinasztia korával, az antik kor Kr. e. 100-tól Kr. u. 100-ig tartó politikai folyamataival, a Sullától Domitianusig tartó korszakkal, illetve Kína Kr. e. 250-tól Kr. u. 26-ig terjedő időszakával, a Vang Cseng-ház, a nyugati Han-dinasztia, Huang-ti császár idejével, röviden szólva, a hadakozó fejedelemségek korának végével, és az azt követő nagyjából kétszáz éves birodalomépítési időszakkal. Mindezek közös jellemzőjeként Spengler a következőket írja: „acezarizmus kialakulása, Az erőpolitika győzelme a pénz fölött. A politikai formák egyre primitívebb jellege. A nemzetek formátlan népe ssé váló belső széthullása. Ennek egybetartása egy fokozatosan ismét primitív, despotikus jellegű birodalomban.”⁵

Noha a jelenlegi folyamatok sok hasonlóságot mutatnak a Spengler által több mint száz évvel ezelőtt felvázolt prognózissal, látnunk kell néhány mozzanatot, amelyek bizonyos mértékig árnyalják a képet. Mindenekelőtt azt kell szem előtt tartanunk, hogy a spengleri ciklikus modell nem volt érzékeny arra a finom megkülönböztetésre, amit ő előtte nagyjából hatvan évvel Sir Henry Maine tett meg az ún. *stagnáló* és az ún. *haladó* társadalmak között.⁶ Spengler minden aggály nélkül a ciklikus modell keretei közé igyekezett szorítani a változás jeleit sokkal lassabban mutató, és egyúttal hosszabb életű olyan kultúrákat, mint az egyiptomi és a kínai. Nem ismerte fel továbbá azt sem, hogy a görög és a római fejlődés önmagában is befutja saját ciklusát, mégpedig nagyjából félezer év eltéréssel, így ezek összeillesztése és egyesítése valaminő „antik” ciklusként meglehetősen önkényes és vitatható. Ebből fakadóan aztán az ún. antik párhuzam problematikussá válik.

A nyugat jövőjét illetően a legfontosabb mozzanat azonban az, hogy míg az egyiptomi, az ún. antik és kínai „cezarista” folyamatok *egy központi magból* – Huntington kifejezésével: *magállamból*⁷ – kiindulva bontakoztak ki, addig a nyugat történetének egyik legjellemzőbb vonása, hogy itt több mint ezer esztendőn keresztül sem alakult ki egy olyan szilárd gazdasági és politikai mag, amely egy ilyen cezarista, ha tetszik birodalmasító folyamat levezénylését eredményesen megkísérelheti. És lássuk be. „a nagy egység” a görög világban is kérész életűnek bizonyult.

Nem vitatva Németországnak sem a gazdasági súlyát, sem a most zajló folyamatokban viselt formális és informális szerepét, meg kell látnunk, hogy legalábbis kétséges, hogy a jelenlegi német kormányzati politika – ami a nemzet formátlan népe ssé váló átalakítását illeti – a német polgárok akaratával és hosszú távú érdekeivel egybeesik. *Magyarán, megkérdőjelezhető, hogy mindaz, amit ma Németország tesz, azt a saját elhatározásából cselekszi. Ezt jól mutatja egyébként a német politikai erőviszonyok drámai átrendeződése.*

⁵ Oswald Spengler: A Nyugat alkonya. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1994. 96-97.

⁶ Henry Sumner Maine: Az ősi jog, Gondolat Kiadó, Budapest, 1997. 19.

⁷ Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998.

A magból kiinduló folyamatoknak ezzel szemben azonban épp az a természete, hogy – bár a perifériák csupán *elszenvedik* a változásokat – maga a mag, a központ saját érdekeit és akaratát érvényesíti. És arról már nem is beszéltünk, hogy egyelőre szó sincs arról, hogy a leendő Európai Birodalom központja esetleg Berlinben, vagy más német városban lenne.

Erősen kétséges tehát, hogy történelemfilozófiai szinten belátható és igazolható volna Európa birodalommal válása. Annál is inkább, mivel a birodalmi felemelkedés egy-egy kultúrkörön belül nem a záró akkord szokott lenni, tehát – Spengler kifejezésével – nem a kultúra telére szokott esni. Sokkal inkább fordulnak elő az ilyen birodalmi törekvések egy kulturális-civilizációs kör össze táján, amikor még legalább három-négyszáz esztendő áll rendelkezésre ahhoz, hogy az adott kultúra mondandóját maradéktalanul kifejtse. Inkább tehát Nagy Sándor, Caesar és Napóleon tekinthetők egymással Spengleri értelemben egyidőseknek, akik után nagyjából háromszáz évvel egy másik civilizációs kör kezdődik, vagy folytatódik: legyen az a görög életforma római folytatása, legyen az a nyugati sötét kor, vagy a félig-meddig muzulmánává váló Nyugat új középkora.

A nyugat autochton sajátosságai eleve nem engedték, hogy itt organikus módon kialakuljon egyfajta birodalom. Feltéve, de nem megengedve, hogy az Európai föderatív állam valaha létrejön, ama birodalomnak szükségképpen szakítania, de legalábbis szemben állnia kell ezzel a nyugati hagyománnyal. Valamilyen birodalom persze alighanem megteremthető, azonban az sem organikus fejlődés eredménye nem lesz, sem pedig nyugati, abban az értelemben, amelyben ezt a kifejezést jelenleg még használjuk.

III. Államelméleti megfontolások

Államelméleti oldalról mindenekelőtt a konföderáció és a föderáció közötti különbséget kell szem előtt tartanunk. Míg a konföderáció államok szövetsége, addig a föderáció szövetségi állam. A konföderáció tehát szövetség, nem pedig állam. Hiányzik belőle ugyanis az államok formális jegyei közül többek között az egyik legfontosabb, a főhatalom. Még a jellineki koncepciót elfogadva is problematikus a konföderáció államnak minősítése, hisz a konföderáció kormányzattal sem rendelkezik, legfeljebb a közös ügyek intézésére szolgáló bizonyos intézményekkel. Főhatalom hiányában nem beszélhetünk a konföderáció szuverenitásáról sem. Az Európai Unió egyes államok gazdasági együttműködéséből fejlődött ki jelen formájáig. Négy igen fontos ponton kellett, és részben ma is kell eredményt elérni ahhoz, hogy egy szokványos nemzetközi együttműködési formáció helyett eljussunk a föderális államig.

Az első tényező a tagállamoktól független jogalanyiség megteremtése. Már az 1952-ben létrehozott Európai Szén- és Acélközösség is rendelkezett jogalanyisággal, noha ezt az együttműködés természete nem feltétlenül követelte meg. Elegendő lett volna pusztán egy multilaterális szerződésrendszer létrehozása is ahhoz, hogy az alapfeladatok maradéktalanul elláthatóak legyenek. A jogalanyiságot mind az 1957-ben, a Római Szerződéssel létrehozott Európai Gazdasági Közösség, mind 1993 novemberében létrejött Európai Közösség, mind pedig a Lisszaboni Szerződéssel létrehozott, 2009 decemberétől létező Európai Unió mintegy megörökölte. Ily módon azzal a problémával már kezdetektől nem kell számolni, hogy egy esetlegesen kialakuló szuverenitásnak vajon lesz-e alanya.

A második tényezőt, az uniós jog primátusát nem más mondta ki, mint az Európai Bíróság 1962-es és 1964-es döntéseivel. Hogy ennek semminemű pozitívjogi alapja nem volt, az azóta sem képezi komoly vita tárgyát. 1952-ben létrejött tehát egy jogalany, ami az 1960-as évek első felére nagyban kezdett hasonlítani valamire, amit államnak tekinthetünk. Ahhoz azonban, hogy államról beszéljünk a főhatalmon kívül területre és népességre is szükség van. Az uniós állampolgárság intézményének bevezetésére az 1997. október 2-án aláírt

Amszterdami Szerződés 17. cikkével került sor. Eszerint az Unió állampolgára minden tagállam állampolgára. Ám ahhoz, hogy az Uniónak állampolgárai legyenek, tehát akik felett az Unió vitathatatlan és kizárólagos főhatalmat gyakorol, alighanem szükségessé válhat, hogy az uniós állampolgárság elszakadjon a tagállami állampolgárságtól. Erre éppen napjainkban történtek gondolatkísérletek. A közelmúltban merült fel ugyanis az elképzelés, hogy meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy az Olaszországot hiába ostromló migránsok közvetlenül uniós állampolgárságot kapjanak, anélkül azonban, hogy valamely tagország polgáraivá váljanak.

A harmadik tényező az államterület kérdésével függ össze. Azok a kezdeményezések – tehát többek között a német kancellár 2018. őszi javaslatai is –, amelyek a határellenőrzést uniós hatáskörbe vonnák, egyértelműen a tagállamok területi főhatalmának csorbítására, egyúttal az Európai Unió területi felségjogának megalapozására irányulnak.

A negyedik tényező szintén a főhatalom kérdésével függ össze. Mind a Lisszaboni Szerződés értelmében, különösen annak alkotmányos identitásra vonatkozó rendelkezései alapján, mind a német, a dán és a cseh alkotmánybíróságok gyakorlatának tükrében eleve megkérdőjelezhető, hogy az uniós jog áttörhetetlen módon valóban primátust élvez a tagállami jogokkal szemben. Egy ilyen vitathatatlan primátust élvező jogrendszer hiányában persze problematikus szuverenitásról beszélni. E körülmény elfedésére – mint oly sokszor – a szómágia szolgál. Beszélni valamiről, ami nincs. *Úgy tenni, mintha lenne valami, ami nincs, de talán lesz, ha megfelelő átéléssel beszélünk róla.* Sőt, a legjobb, ha egyenesen *védelmére kelünk* annak, ami nincs, mert akkor azt sugalljuk, evidencia annak a léte, amit védünk, és ami voltaképp nincs. Mint ahogy az Európai Parlament Magyarországi Kapcsolattartó Irodájának honlapján, egy 2018. április 17-én közzétett közleményben is olvasható: Emmanuel Macron védelmébe vette az európai „szuverenitást”.⁸ Becsületére legyen mondvá a portálnak, hogy a szuverenitás szót idézőjelbe tette. A cikk azonban szó szerint is idézi az elnököt, ahol azonban az idézőjeleknek már nyoma sincs. Amint Macron fogalmaz: „hogy megbirkózhassunk a világ nagy problémáival, a magunkénál nagyobb, európai szuverenitásra kell támaszkodnunk.” Ami – tegyük hozzá – ugyebár nincs.

A politikus a szuverenitás eszméjébe és kifejezésébe olyannyira belefeledkezett, hogy ugyanezen alkalommal a szuverenitást olyan szóösszetételekben is alkalmazta, amelyek valószínűleg nem csupán államelméleti aspektusból értelmezhetetlenek. Amint egy másik hírforrás az Európai Parlament hazai kapcsolattartójának közleményéhez képest bővebben közli: „a francia államfő a továbbiakban kibontotta az európai szuverenitás fogalmát, amelynek szerinte magába kellene foglalnia a biztonságot, a gazdasági és kereskedelmi, a klíma- és energetikai, a digitális, az egészségügyi és élelmiszerellátás és a szabadság és egyenjogúság elvének érvényesítésével (együtt) a szociális szuverenitást.”⁹

Hogy éppen a francia elnök nem volt tekintettel arra, hogy a XVI. századi francia gondolkodó, Jean Bodin a szuverenitást természete szerint tartotta egységesnek és oszthatatlannak, az nem csupán ironikus, de megmutatja, hogy itt oly nagy dolgok forognak kockán, hogy ilyen államelméleti csekélységeknek aligha lehet szerepük.

És ezen a ponton ismét Jellinekre kell hivatkoznunk. Amint a német államfilozófus több mint száz esztendővel ezelőtt igen éleslátóan megállapította, a tényeknek normatív erejük van (*normative Kraft des Faktischen*).¹⁰ Persze egyáltalán nem véletlen, hogy Jellinek rámutatott erre az igen fontos szociálpszichológiai összefüggésre, hiszen nagy kortársa, a francia Gustav le Bon alig néhány évvel az Allgemeine Staatslehre első kiadásának megjelenése előtt, 1895-ben tette közzé alapvető művét A tömegek lélektanát. Emberi

⁸ <http://www.europarl.europa.eu/hungary/hu/aktualis/2018-hirek/hirek-aprilis-2018/macron-vedelmebe-vette-az-europai-szuverenitast.html>

⁹ <https://www.bruxinfo.hu/cikk/20180417-macron-europai-szuverenitast-epitene>

¹⁰ Georg Jellinek: Allgemeine Staatslehre. Häring, Berlin, 1914. 338.

sajátosságunkból fakad tehát, hogy a tényszerű állapotok mögött ösztönösen mindig valamilyen normatív alapot feltételezünk. Jellinek ugyanezzel összefüggésben rámutatott arra is, az emberek a tényleges hatalmat egyúttal jogszerű hatalomnak is tekintik.

Be kell azonban látnunk, hogy az Európai Unió lopakodó alkotmányozása mögött is ugyanaz a jelenség áll, amiről több mint száz esztendeje Jellinek értekezett. Az Európai Bíróság az európai jog elsőbbségének kimondásával egy olyan helyzetet teremtett, amelyben hirtelen elbizonytalanodtunk, vajon látott-e a bíróság valaminő normatív alapot e döntéshez, vagy a normát faktikusan maga teremtette-e. S mire nyilvánvalóvá vált a turpisság, addigra kvázi precedens erővel bírt a döntés. Az Európai Unió – különösen bíróságának – működése mindazonáltal nagyban emlékeztet Carl Schmitt szuverénjére is. A weimari köztársaság sodródásának tapasztalatain túl Jellinek hatása is érződik Schmitt azon megállapításában, hogy a kivételes állapotban a döntés faktikus mozzanata a normatív rend alapját képezi. Az Unió egyes szervei azonban olykor erősen hajlanak arra, hogy az integrációfolyamatát egyfajta kivételes állapotnak tekintsék, amelyben faktikus döntéseikkel tényszerű rendet vezethetnek be.

Maga Pokol Béla is hivatkozta korábbi könyvében Alexander Somek szellemes megállapítását, nevezetesen ha politikai eszközökkel nem érhető el a cél, úgy kell csinálni, mintha már meg is valósult volna.¹¹ Tehát megint a viselkedés faktikus mozzanata sugallja egy norma létezésének illúzióját. Vagy, ahogy a közgazdaságtan terén a manipulatív, önbeteljesítő szakmai dialógusokról McCloskey írja, nem csak az ideák határozzák meg a történéseket, hanem az ideákról való beszéd is.¹²

IV. A „*constitutional trolling*”

Pokol kötete pedáns módon mutatja be a föderális Európa kiépítési folyamatának jogtechnikai útját, több helyen is utalva azonban arra, hogy bizonyos uniós szervek hol tértek le a jog által számukra kijelölt ösvényről. Diagnózisában tehát egyaránt tekintettel van mind a jurisztikus, mind pedig – Kelsen kifejezését kölcsönvéve – a metajurisztikus tényezőkre. Terápiájában azonban elsősorban a jurisztikus lehetőségekre összpontosít. Be kell látnunk azonban, hogy a föderális Európa felépítésének projektje csupán részben jogi folyamat. Legalább ennyire politikai természetű is. Pokol helyesen utal arra, hogy a jurisztokratikus kormányzás egyik sajátossága éppen az, hogy a döntések kikerülnek a képviselői szervek hatásköréből, és átkerülnek a tárgyalóterem falai, a bírósági döntéshozatal keretei közé. Ha azonban belátjuk a folyamat kettős, egyszerre jogi és egyszerre politikai természetét, a terápia felállítása során sem korlátozhatjuk figyelmünket egyedül a folyamat egyik aspektusára, nevezetesen csupán a jogi vonatkozásokra. Annál is kevésbé, mert az egyre mélyebb integráció kiépítése során – amint arra Pokol helyesen rámutatott – nagy szerepet kaptak a jogi köntösbe öltöztetett politikai cselekvések.

Ennek a jelenségnek a megnevezésére magam a *constitutional trolling* kifejezést javasolnám, ugyanis mindaz, ami egyes uniós szervek eljárása során, illetve egyes föderalista politikusok nyilatkozatai nyomán kirajzolódik, leginkább az internet világából ismert trollkodás gyakorlatával rokonítható. Nem állítva azt, hogy a Wikipedia autentikus forrása lenne a tudományos megismerésnek, jobb híján azonban hadd idézzek ennek „Troll (internet)” szócikkből. „*A troll az internetes szlengben olyan személy megnevezése, aki provokatív, ingerlő módon, tárgyhoz nem tartozó üzenetekkel bombáz egy online közösséget*

¹¹ Alexander Somek (2010): Administration without Sovereignty. In Petra Dobner – Martin Loughlineds.: The Twilight of Constitutionalism? Oxford University Press. 286.

¹² Donald N. McCloskey: The Rhetoric of Economics. Journal of Economics Literature, Vol. XXI. (June 1983) 481-517.)

(például internetes fórum, chat, blog, levelezőlista), vagy személyes hitbéli meggyőződését ellentmondást nem tűrő, pökhendi erőszakossággal sulykolja, azzal a konkrét szándékkal, hogy más felhasználókból heves reakciókat provokáljon ki, vagy más módon zavarja, lehetetlenítse el a témába vágó eszmecserét.”¹³

Az alkotmányos trollkodás¹⁴ esetén hasonló történik. Ilyenkor bizonyos szervek és személyek a jog által kijelölt eljárásrendben zajló eszmecserét, egyeztetést a személyes hitbéli meggyőződésük ellentmondást nem tűrő hangoztatásával zavarják meg, lehetetlenítik el. Az offenzív, föderalista konstitucionális trollkodás mellett persze találunk példát a defenzív, szuverenista alkotmányos trollkodásra is. Egyes alkotmánybíróságoknak az uniós joggal szemben a tagállami jogokat védő döntései bizonyos értelemben azonosíthatók az utóbbi jelenséggel, azzal azonban, hogy ezek nem nélkülözik oly nyilvánvalóan a jogalapot, mint a föderalista alkotmányos trollkodások. (Zárójelben jegyzendő meg, hogy alighanem olyan korszakba értünk, amelyben a *constitutional trolling* a politika és a közjog egyik leginkább preferált eszközévé válik. A Google például 18 300 000 ezer találatot adott meg a „Trump-trolling” szóösszetételre.)

V. Záró gondolatok – avagy egy globális alkotmány felé?

Amikor tehát az Európai Unió jövőjéről gondolkodunk, egyaránt számba kell vennünk mind a jogi, mind a politikai eszközöket és lehetőségeket. A Magyarországon a közelmúltban megtartott nemzetközi migrációs konferencián¹⁵ bizonyos európai nézetkülönbségekről is szó esett. Ezek áthidalására hívott fel a volt francia elnök, Nicolas Sarkozy. A magyar miniszterelnök válaszában kifejtette, valóban át kellene hidalni a migrációval kapcsolatos nyugati és közép-európai megközelítés különbségét, de álláspontja szerint e kérdésre még senki nem tudja a választ. Hangsúlyozta azt is, hogy míg Közép-Európa nem kívánja saját álláspontját elfogadtatni a nyugati államokkal, addig egyes nyugati tagországok a saját bevándorlási és integrációs gyakorlatukat kérik számon a közép-európai régió országain.

Be kell látnunk azonban, hogy a bevándorlás elősegítését célzó nyugati és uniós törekvések valójában a minden jogi alapot nélkülöző alkotmányos trollkodás kategóriájába tartoznak, míg a közép-európai magatartást alapvetően a szerződések tisztelete határozza meg. Könnyen belátható, hogy lehetetlen feloldani egy olyan ellentétet, ami egyfelől az alkotmányos trollkodás, másfelől a jog betartásának szándéka között feszül. Jogi érvekre természetesen adhatók jogi válaszok, ám az alkotmányos trollkodásra legfeljebb az olyan javaslatok kínálhatnak megfelelő feleletet, amelyek a 2015 óta tartó bevándorlási folyamat halálos áldozatai hozzátartozóinak kárpótlására, a bevándorlást elősegítő személyek és szervek európai szintű felelősségre vonására vonatkoznak. Itt már alighanem kompromisszum kialakítására alkalmas nézőpontok állhatnak egymással szemben.

A legfontosabb kérdés azonban továbbra is az, hogy vajon mi végre az egész integráció? Öncél-e, vagy eszköz? Az Európai Unió jelen formájában lényegében képes ellátni mindazokat a funkciókat, amelyekre létrehozták. Ha tehát nem önmagában az a cél, hogy létrejöjjön a föderális Európa, úgy a föderalistáknak mindenekelőtt meg kell jelölniük, hogy mik azok a kívánatos közös célok, amelyek elérése teljességgel lehetetlen egy föderális Európa kialakítása nélkül. Addig is, amíg e válaszra várunk, érdemes forgatnunk az EBRD alapító elnökének, a jelenlegi francia elnök mentorának, Jacques Attalinak a munkáit. Többek

¹³ Wikipedia „Troll (internet)” [https://hu.wikipedia.org/wiki/Troll_\(internet\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Troll_(internet)) (Letöltés 2019. 04. 08.)

¹⁴ Ez a kifejezés tehát gyűjtőfogalma mindannak, amit korábban a legkülönbözőbb nevekkel illettek. Az obstrukciónak, a bírói aktivizmusnak, és mindannak a politikai blöffnek, ami az államok és közjogi szervezetek jogszerű működést hátrányosan érinti.

¹⁵ MCC Budapest Summit on Migration – The Biggest Challenge of Our Time? 2019. március 22-24.

között A nomád ember című, franciául 2003-ban megjelent művét, amelyben nem csupán azt prognosztizálta, hogy Európa ketté fog hasadni a migrációt elfogadó és a migrációt elutasító országok ellentéte mentén, de azt is kifejtette, hogy miben látja a – 2005-ben végül is elbukott – Európai Alkotmány lényegét. Amint könyve magyar kiadásának 309. oldalán fogalmaz, az „modellként szolgálhatna a majdani világméretű alkotmány számára.”¹⁶

---

¹⁶Jacques Attali: A nomád ember. Allprint Kiadó, Budapest, 2004. (Eredeti kiadás Jacques Attali: L' homme nomade, Libraire Artheme Fayard, 2003) 309.